

Tým: Doleželová Ivana, Katzorová Denisa, Mirčevská Petra

Školní prospěch a struktura rodiny

(Preliminary proposal)

VYMEZENÍ PŘEDMĚTU A CÍLE VÝZKUMU

Jedním z významných trendů dnešní doby, který se již dříve objevil v západních zemích (Švédsko, Dánsko,...) a který se ve větší míře vyskytuje po roce 1989 i v České republice, je rozbití tradiční podoby rodiny (matka, otec, dítě). Zvyšuje se počet případů, kdy dítě vychovává pouze jeden rodič, ať už dobrovolně (např. fenomén svobodných matek – emancipace žen) či nedobrovolně (rozvody, úmrtí, neschopnost najít si nového partnera). Z výsledků Sčítání lidu, domů a bytů z let 1991 a 2001 vyplývá, že počet neúplných rodin se v tomto desetiletí více než zdvojnásobil – v roce 1991 bylo asi 250 000 neúplných rodin a v roce 2001 již 576 000.

Cílem našeho výzkumu je vyvolat diskuzi ohledně vlivu struktury rodiny na dítě – na formování jeho osobnosti, průběh socializace a žebříček hodnot, které se mimojiné promítanou v touze po seberealizaci a vzdělávání se. Zatím však vliv rodinného uspořádání, tedy velikosti rodiny či rodinných konfigurací, na úspěšnost dítěte ve vzdělávacím procesu není ještě dostatečně prozkoumán. Proto jsme se rozhodly věnovat náš výzkum tématu školního prospěchu dítěte a struktury rodiny.

IDENTIFIKACE VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU

Základním problémem je tedy vztah struktury rodiny a školního prospěchu dítěte.

ZÁKLADNÍ VÝZKUMNOU OTÁZKOU JE:

Ovlivňuje rodina školní prospěch dítěte?

Pochopitelně ovlivňuje, na to nepotřebujete výzkum, vy se ptáte „jak“ ovlivňuje.

ODVOZENÝMI VÝZKUMNÝMI OTÁZKAMI JSOU PAK OTÁZKY:

- Liší se školní prospěch dítěte, které žije jen s matkou a školní prospěch dítěte, jenž žije jen s otcem?
- Souvisí se školním prospěchem dítěte i počet jeho sourozenců?

- Má vliv na školní prospěch dítěte i zhoršení socioekonomického statusu, jenž souvisí s odchodem jednoho živitele rodiny?
- Ovlivňuje školní prospěch dítěte častý styk s prarodiči?
- Závisí školní prospěch dítěte na vzdělání rodičů?

Vzhledem k výzkumné otázce by se hodily obecnější odvozené otázky, v zásadě podle dimenzí, tj. jak ovlivňuje struktura rodiny nebo jak se liší v úplné a v neúplné rodině. Ty otázky na další intervenující vlivy jsou v pořádku, jenom nevím jak budete zjišťovat jestli se zhoršil socioekonomický status rodiny s odchodem jednoho z rodičů, to je spíše předpoklad pro interpretaci výsledků analýzy, váš výzkum to nezjišťuje (nemá časovou dimenzi).

KONTEXT VÝZKUMU

Rodina

Socioekonomická rovina

Rodič-samoživitel disponuje omezeným množstvím zdrojů, které může investovat do vzdělání svých dětí. Pokud je v rodině přítomno více dětí, je nutno zdroje mezi ně rozdělit, a tím se sníží životní úroveň členů rodiny.

Psychologická rovina

Pro osobní vývoj dítěte je důležitý jak mateřský, tak i otcovský princip (chápáno ve stejné rovině jako např. Weberův „ideální typ“). Tudíž se absence jedné z rodičovských rolí na vývoji dítěte odrazí. K tomu se přidává fakt, že rodič-samoživitel je více zaneprázdněn, proto je dítěti věnováno méně péče, např. méně společně tráveného času. Na toto téma byl již proveden výzkum Simonové (Simon 2001), který ukázal, že „v rodinách, kde rodiče a děti trávili více času společně, chodily děti lépe připraveny do školy.“ (Šedřová, 2004, s. 27) Neméně významná je i podpora rodičů, k čemuž dospěl výzkum Sandersové (Sanders 1998). Ta zjistila, že „rodičovská podpora pozitivně ovlivňuje chování dětí ve škole: studenti se lépe chovají, když cítí vnímavost, podporu a povzbuzování ze strany rodičů. Stejně tak má rodičovská podpora kladný vliv na akademické pojetí (...) a přesvědčení o důležitosti vzdělání.“ (Šedřová, 2004, s. 26)

Sociální rovina

Rodinné prostředí má vliv i na socializaci dítěte.

Může se stát, že bude dítě diskriminováno ze strany svých vrstevníků v důsledku toho, že pochází z neúplné rodiny.

Dítě se také může cítit méněcenné z toho důvodu, že rodič-samoživitel nemusí být schopen zajistit mu srovnatelné materiální zázemí jaké mají jeho vrstevníci z průměrných úplných rodin.

Školní prospěch

Ukazatelem školního prospěchu je známkování pomocí pěti-škálové stupnice používané pro základní školy v České republice podle 561. Zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ze dne 24. září 2004.

Existují školy, které používají slovní hodnocení (podobně jako v některých západních zemích). Stále jsou však v České republice výjimkou a netvořily by tedy dostatečně velký vzorek pro kvantitativní výzkum. Navíc považujeme toto hodnocení za velice subjektivní a tudíž je těžké tomuto hodnocení přiřadit konkrétní hodnotu.

Pro náš výzkum je ústřední aritmetický průměr, který bude vypočítán ze známek těchto předmětů: matematika, jazyk český, cizí jazyk, základy společenských věd, dějepis, fyzika, biologie, chemie. Tím eliminujeme vliv osobnostních dispozic žáka pro určitý předmět a vliv vztahu učitel - žák, které by představovaly intervenující proměnné

ZKOUMANÁ POPULACE

Výzkum bude proveden na žácích druhého stupně základních škol na území České republiky, přičemž budeme porovnávat žáky ze stejných ročníků mezi sebou.

OPERACIONALIZACE

Operacionalizace základních pojmů bude založena na nalezení ukazatelů (indikátorů) pro strukturu rodiny a školní prospěch dětí na druhém stupni základní školy na území České republiky jakožto závislé proměnné.

Rodina:

Dimenze – struktura rodiny

Indikátory – úplná rodina, neúplná rodina

- Žiji s oběma rodiči
- Žiji s jedním rodičem
 - Žiji s matkou

- Žiji s otcem
- Žiji s biologickou matkou a nevlastním otcem
- Žiji s biologickým otcem a nevlastní matkou
- Jak dlouho žiji pouze s jedním rodičem (méně než rok – 1 až 3 roky – 3 až 5 let – více než 5 let)
- Stýkám se s rodičem, se kterým nežiji (jednou a vícekrát za týden – jednou za dva týdny – jednou měsíčně – jednou za rok – vůbec)
- Mám sourozence
 - Počet sourozenců (1 – 2 – 3 – 4 – 5 a více)

To je velmi podrobné, možná až příliš na projekt, nemusíte vypisovat přímo otázky dotazníku, ale není to chyba, ovšem od tohoto místa už asi nejde o indikátory struktury rodiny, ale spíše nějakého rodinného klimatu nebo vztahů v rodině? Nebylo třeba podat až tak vyčerpávající přehled indikátorů, bylo ale třeba postupovat při jejich stanovení více systematicky a přehledně, zdá se mi, že vám chybějí nějaké dimenze.

- Mám dobrý vztah s rodiči
- Jak často se hádám s rodiči (často – občas – vůbec)
- Trávím volný čas s rodiči (společné výlety, dovolené,...)
- Rodič (rodiče) mi pomáhají s přípravou do školy
- Rodič (rodiče) se zajímá/jí o mé průběžné školní výsledky
- Jsem rodičem (rodiči) oceňován za dobré známky (1, 2) ve škole
- Jsem rodičem (rodiči) kárán za špatné známky (4, 5) ve škole
- Dosažené vzdělání matky (základní – střední bez maturity – střední s maturitou – vyšší odborné nebo vysokoškolské)
- Dosažené vzdělání otce (základní – střední bez maturity – střední s maturitou – vyšší odborné nebo vysokoškolské)
- Matka je zaměstnaná
 - Matka má více než jedno zaměstnání
- Otec je zaměstnaný
 - Otec má více než jedno zaměstnání (co to indikuje, to bych fakt rád věděl, možná tak na blízkém východě, tam je to prý norma)
- Dostávám od rodiče (rodičů) pravidelné kapesné

- Výše kapesného za měsíc (do 100 Kč – 100 až 300 – 300 až 500 – 500 až 1000 – 1000 a více) A co indikuje podle vás výše kapesného? Tím nechci říci, že nemůže indikovat nic, ale že to neuvádíte.
- Mám pocit, že vrstevníci mají „lepší a dražší věci“ než já (oblečení, obuv, mobil, discman, školní potřeby,...)

Školní prospěch

Dimenze – Oficiálně uznávané hodnocení používané na základních školách podle 561. Zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ze dne 24. září 2004.

Indikátory

- 1) známky z daných předmětů (matematika, jazyk český, cizí jazyk, základy společenských věd, dějepis, fyzika, biologie, chemie) na pololetním a závěrečném vysvědčení žáků druhého stupně základní školy ve školních letech (1999/2000 - 2003/2004)
- 2) aritmetický průměr ze známek daných předmětů (matematika, jazyk český, cizí jazyk, základy společenských věd, dějepis, fyzika, biologie, chemie) na pololetním a závěrečném vysvědčení žáků druhého stupně základní školy ve školních letech (1999/2000 - 2003/2004)

STRATEGIE VÝZKUMU A POUŽITÁ TECHNIKA SBĚRU DAT

Výzkum bude proveden na žácích druhého stupně 120 základních škol v České republice. Zastoupení škol bude poměrové vzhledem k jednotlivým krajům ČR, přičemž bude brán zřetel na to, aby byl vybrán stejný počet základních škol ze statutárních měst, měst a obcí. Obce rozdělíme podle Zákona o obcích 128/2000 Sb. účinného ode dne 12. listopadu 2000.

Techniku výběru vzorku je lepší dát do odstavce společně se zkoumanou populací. Chybí vám údaj jak budete ve svém nejspíše vícestupňovém výběru postupovat, jak vyberete třídu a v ní pak žáky a kolik respondentů bude nakonec čítat váš vzorek. Všechny je asi zkoumat nebudete to by bylo i jen při pěti třídách v každé škole po dvaceti žácích 12 000 respondentů osobně bych zúžil z organizačních důvodů už ten počet škol, ale možností je více.

Výzkum bude proveden dotazníkovou metodou, kde některé z indikátorů budou hodnoceny dvoubodovou stupnicí: 0 – Ne, 1 – Ano a ostatní indikátory škálovací stupnicí uvedenou u jednotlivých otázek.

Známky z jednotlivých předmětů (matematika, jazyk český, cizí jazyk, základy společenských věd, dějepis, fyzika, biologie, chemie) na pololetním a závěrečném vysvědčení žáků druhého stupně základní školy ve školních letech (1999/2000 - 2003/2004) nebudou zjišťovány dotazníkem, ale přímo z databázi škol pro stoprocentní důvěryhodnost.

To je v pořádku, neměla by ovšem chybět i zmínka o analýze dat, pokud nemáte určitější představu, tak stačí i jen že půjde o analýzu kvantitativní a že ji zpracujete v SPSS.

MOŽNOSTI POUŽITÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Výsledky výzkumu mohou být přínosné jak pro školství tak i pro rodiče. Pedagogové a školní psychologové by strukturu rodiny žáka mohli brát jako jeden z faktorů ovlivňující školní úspěšnost a prospěch. V případě potřeby by problémovým žákům mohla být poskytnuta zvýšená péče či pomoc ze strany školy.

Osobně si nemyslím, že je to dobrý nápad, když má někdo problémy ve škole, tak jde do PPP, tam ho otestují a pomohou mu nebo dají doporučení škole. Na druhou stranu nějaké další moralizující ad hoc podezření a stigmatizace mohou už tak těžký život v neúplné rodině ještě ztížit, už tak je neúplná rodina a priori předmětem zájmu sociální pracovníce a často i soudu a věřte, že to může být velmi nepříjemná až zoufalá situace.

Výsledky tohoto výzkumu mohou také vnést jiné světlo na rozšiřující se trend neúplných rodiny, přičemž mohou poukázat na negativa z toho vyplývající (pokud se vám to potvrdí, buďte trochu nezaujaté).

Výzkum bude proveden v letech 2005 – 2006. Výsledky budou zveřejněny v Sociologickém časopise a na webových stránkách našeho výzkumného týmu.

LITERATURA

Márová, Z., Matějček, Z., Radvanová, S. 1975. *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: SPN.

- Matoušek, O. 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Radvanová, S. 1978. *O rodině, manželství a dětech*. Praha: Panorama.
- Cairney, T. H. 2000. „Beyond the classroom walls: The rediscovery of the family and community as partners in education.“ *Educational review* 52, č. 2: 163-175. Staženo 4. 5. 2005, z Academic Search Premier Database.
- Čáp, J., Boschek, P., Balcar, K. 1999. „Způsob výchovy v rodině a osobnostní faktory HSPQ II. řádu.“ *Československá psychologie* 43, č. 4: 289-299.
- Pedagogika. 2004. Monotematické číslo „Rodina a škola“ 54, č. 4.
- Rabušicová, M., Emmerová, K. 2003. „Role rodičů ve vztahu ke škole: teoretické koncepty.“
Pedagogika 52, č. 2: 141-151.
- Šedřová, K. 2004. „Vzdělávací výsledky dětí: vliv rodiny.“ *Škola a (versus) rodina*. Brno: Masarykova univerzita.
- Šedřová, K., Čiháček, V. 2004. „Komunikace: základ vztahů rodiny a školy.“ *Škola a (versus) rodina*. Brno: Masarykova univerzita.
- Schimmerlingová, V. 1978. „Sondážní průzkum neúplných rodin rozvedených otců se závislými dětmi.“ *Prevence rozvodovosti – Sborník referátů ze semináře pořádaného sekci sociologie rodiny Československé sociologické společnosti při ČSAV v Chotěboři 27. a 28. září 1977*. Praha: Československá sociologická společnost při ČSAV – Sekce sociologie.
- Štech, S. 2005. „Zajímají se rodiče o školní práci dětí?.“ *Psychologie dnes* 11, č. 2: 19-21.
- Burian, V. 2002. *Vliv rodinného prostředí na školní prospěch dítěte*. Brno: MU – Pedagogická fakulta.
- Horák, T. 2002. *Vzdělávací předpoklady a perspektivy dítěte ve vztahu k jeho rodinnému prostředí*. Brno: MU – Pedagogická fakulta.

Vcelku pěkně navržený výzkum. Výhrady mám k tomu, že je uchopen již od začátku až moc konkrétně, dále výhrady k odvozeným výzkumným otázkám a k poněkud nepřehledné první části operacionalizace. Také výběr vzorku není úplně dotažen do konce.

Hodnotím vaši práci 8 body z 15 možných.

S pozdravem Kamil Mareš.